

Мовчан М. М.
кандидат філософських наук,
доцент кафедри педагогіки та суспільних наук
Полтавського університету економіки і торгівлі

ФЕНОМЕН ЛАРИСИ ЛЕОНІДІВНИ БЕЗОБРАЗОВА ТА ЇЇ ДІТИЩА – СЛОВ'ЯНСЬКОГО КЛУБУ

Лариса Леонідівна Безобразова (4.06.1948 р. м. Полтава – 14.12.2014 р. м. Полтава) відомий на Полтавщині і в Україні видатний громадський діяч, педагог, науковець, літературний і театральний критик. У фокусі її інтересів завжди були: мовознавство, мистецтво, українська і зарубіжна література, театрознавство, антропологія, історія, краєзнавство.

Я вперше почув про Ларису Леонідівну від викладачів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, але більш предметно дізнався про неї у 2011 році від доктора історичних наук, професора кафедри культурології, педагогіки та історії (зараз педагогіки та суспільних наук) Полтавського університету економіки і торгівлі Петренко Ірини Миколаївни. Ірина Миколаївна сказала мені, що батько Лариси Леонідівни – відомий український письменник, журналіст – Леонід Петрович Бразов. І тут я відразу ж згадав роки своєї ранньої юності, коли завершував навчання в Лохвицькому технікумі харчової промисловості (зараз Лохвицький технологічний технікум Полтавської державної аграрної академії). Саме в той час у руки мені потрапила книга – роман Леоніда Петровича «Так далеко, так близько», який щойно вийшов у Київському видавництві «Радянський письменник». Роман цей я швидко прочитав і він сподобався. І. М. Петренко я поставив питання: «Чому у батька прізвище Бразов, а в Лариси Леонідівни – Безобразова?». Вона відповіла: «У вас буде можливість запитати про це особисто у самої Лариси Леонідівни, вона очолює Слов'янський клуб у Полтаві. Зараз є чудова нагода стати членом цього Клубу. Потрібно лише сходити до неї до дому й одержати дозвіл, записатись та прийти на наступне засідання».

Я дізнався, що кожне засідання Слов'янського клубу відбувається в якійсь культурній установі міста (художній музей (Галерея мистецтв) імені Миколи Ярошенка, обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського, літературно-меморіальної музей імені В. Г. Короленка, літературно-меморіальний музей Панаса Мирного, краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, міський будинок культури, академічний обласний український музично-драматичний театр імені М. В. Гоголя, академічний обласний театр ляльок, обласна філармонія, один з вищих навчальних закладів тощо).

Пам'ятаю перший день, коли я побував дома в Л. Л. Безобразової. Вона розповіла мені, що до Слов'янського клубу входить полтавська еліта – науковці, літератори, художники, держслужбовці, актори, музиканти, видавці, менеджери, телевізійники тощо. Клуб об'єднує у своїх рядах наукову, творчу інтелігенцію. В ньому нема політичних, вікових, етнічних, статевих обмежень. Вимога, яка повинна обов'язково виконуватись – члени клубу повинні бути творчими особистостями з певними здобутками, щоб усім (чи майже усім) було цікаво. Засідання проходить один раз на місяць. Місце проведення засідань Слов'янського Клубу багато, тому що свого приміщення «слов'яни» не мають і доводиться «гостювати». Основні напрямки роботи Клубу – культура, мистецтво, наука, краєзнавство, видавнича діяльність. Програма засідань складається завчасно, тобто щонайменше – на рік наперед. Кожен учасник може спокійно приготуватися («дозріти»). У планах Клубу – щорічні конференції («Слов'янські читання») з публікацією матеріалів у «Слов'янських збірниках». В 1995 р. була проведена навіть Міжнародна конференція – «Слов'янська культура: здобутки і втрати», де були гості з Польщі, Білорусі, Росії. Дуже щедро і солідно була представлена Україна. «Слов'янські збірники» мали тематичне забарвлення. Лариса Леонідівна говорила, що вдалося розглянути проблеми слов'янської писемності в декількох контекстах; феномену ужиткового мистецтва в контексті української культури; історії, культури, релігії, мови нетитульних націй на терені України; земляків; слов'янських жінок; нащадків; мужчин; інтелігентів та інтелігенції; ювілеїв, підсумків та ін. Надзвичайно цікавими були виїзні (на цілий день) засідання Клубу. «Слов'яни» побували в різних куточках

Полтавщини: в Кременчуці, Миргороді, Великих Сорочинцях, Пирятині, Диканьці, Решетилівці, Великій Багачці, Опішному, Комсомольську, Дібрівці, Ковалівці та ін. Після того чи того захоплюючого культурного заходу не менш цікавим є і неформальне спілкування за шведським столом, який представлений різноманітними стравами, де активними помічниками у складанні меню, крім самого президента Клубу є В. Титаренко, Л. Киреєва, Р. Винникова, Л. Кіросір та ін.

У подальшому ми з Л. Л. Безобразовою часто говорили про мову, про те, як не просто вичитувати, редагувати статті, що написані членами клубу для «Слов'янського збірника». Вона сказала мені: «Я вже багато років читаю й корегую величезну кількість матеріалів і в мене з'явилося якесь інтуїтивне відчуття, де помилка, а де правильно, де потрібна кома, а де тире тощо». Я був дуже щасливий, коли такий фахівець прочитавши мою статтю, відразу ж телефонувала мені й говорила, що стаття цікава і в ній мало помилок, а от минулого разу помилок було більше. А ще вона казала про проблеми із зором: «Зір дуже погіршився і я зараз, коли читаю, використовую навіть лупу, але і через неї бачу вже погано».

Варто зазначити її характерний і неповторний гумор. Бувало, я дзвоню до неї і зазвичай запитую про здоров'я. А Лариса Леонідівна жартуючи відповідала: «Не дочекаєтесь!». Члени Клубу гумор Л. Л. Безобразової називали «іскрометним». Вона досить тонко відчувала настрої будь-якої аудиторії й окремої особистості.

Лариса Леонідівна дуже любила і пишалася своїм батьком, який, не дивлячись на свою зайнятість, приділяв особливу увагу вихованню своїх дочок (Лариси й Наталії). Учив їх мов, читав твори української, російської і світової класики, часто прогулювався з ними містом і розповідав про історію Полтави й окремих вулиць. Для Л. Л. Безобразової він був духовним орієнтиром. Особливо, президент Слов'янського клубу поважала його за мужність і безкомпромісність щодо питань честі й гідності.

У 1938 році Леоніда Петровича Безобразова (псевдонім Бразов з'явиться дещо пізніше, під час війни, коли хтось із редакторів фронтових газет, де він був активним дописувачем, «загубив» початок його прізвища, а Леонід Петрович не став сперечатися з цього приводу) репресували. Його, тоді ще студента Полтавського

педагогічного інституту, звинуватили в антидержавному заколоті («активна контрреволюційна троцькістська діяльність») і майже рік тримали в ізоляторі обласного управління НКВС. Не дивлячись на вимоги слідчих органів видати ще когось зі своїх товаришів-студентів, він не зрадив нікого. Леоніда Петровича врятувала якась випадковість (можливо, це пов'язано з кадровими змінами у вищому керівництві НКВС, яке супроводжувалося тимчасовим послабленням терору, а також переглядом справ заарештованих за політичними мотивами), адже декількох викладачів педагогічного інституту, яких звинуватили в «заколоті» розстріляли. У лютому 1939 року кримінальну справу проти Л. П. Безобразова було закрито.

Часто Л. Л. Безобразова розповідала про його життєвий і творчий шлях, про участь у Другій світовій війні, поранення, утрату ноги. Леонід Петрович пішов на фронт у 1941 р. добровольцем. Брав активну участь в оборонних боях Південно-Західного фронту, потім у боях Сталінградського фронту, визволяв Крим, Литву. У боях під Кенігсбергом (зараз м. Калінінград) був тяжко поранений (протипіхотною міною йому відірвало стопу правої ноги). Л. П. Безобразов переніс сім операцій з поступовою ампутацією аж до колінного суглоба. Потім після війни, у цивільному житті, він жодного разу не скористався своїми елементарними пільгами інваліда війни (стояв у чергах за продуктами тощо). Л. Л. Безобразова чимало зробила для того, щоб увіковічнити його пам'ять. Це проявилось передусім у встановленні меморіальної дошки на будинку, де він жив, виданні його творів, у вечорах пам'яті.

Лариса Леонідівна любила талановитих людей. Могла днями й ночами говорити про багатьох «слов'ян». Була вимоглива як до себе, так і до них. Крім певної вимогливості до членів Словянського клубу (яка здобула навіть статус легендарної) вона ще й пишалася ними. «Ви лише подивіться, – казала вона, – хто входить до нашого Клубу, що не людина, то неабиякий талант і неповторна особистість». Немало добрих слів було сказано нею про Валентина Павловича Рибалка (крім того, що це видатний учений (академік НААН України, провідний спеціаліст у галузі свинарства, двічі лауреат Державної премії України), він ще й пише хороші вірші, знає дуже багато анекдотів, у нього чудова пам'ять, із ним

ніколи не буває нудно), Тетяну Володимирівну Луньову (це молода, високообдарована письменниця, непересічна особистість), Миколу Івановича Гриценка (надзвичайно доброзичлива людина, прекрасний дитячий хірург, заслужений лікар України), Ірину Миколаївну Петренко (вона – талановитий науковець, перший на Полтавщині фахівець із всесвітньої історії, яка стала з цієї спеціальності доктором історичних наук), Михайла Львовича Шлафера (відомий не лише в Україні, але й за кордоном, карикатурист, організатор і натхненник міжнародної виставки «Карлюка», він постійно турбується про природу рідного краю), Гліба Олексійовича Кудряшова (це молодий обдарований журналіст, сценарист, режисер, науковець), Ларису Іванівну Хоронець (акторка театру й кіно, драматург, народна артистка України, перша жінка-міністр незалежної України й перший Міністр культури України, висококультурна й інтелігентна особистість), Віту Василівну Сарапин (філолог, чудовий знавець літератури, уміла, толерантна ведуча літературних і концертних програм), Віру Олександрівну Чазову (жива легенда Полтавського обласного радіо, взірць для сучасних радіоведучих, знає безліч цікавих історій, надзвичайно інтелігентна й розумна людина), Юрія Васильовича Попова (мудрий, оптимістичний, залюблений в театральне мистецтво народний артист України, актор Полтавського музично-драматичного театру імені М. В. Гоголя), Людмилу Анатоліївну Чередник (чудовий філолог, знавець української і світової культури, ініціативна, креативна і надійна людина), Неллі Василівну Ножинову (народна артистка України, актриса Полтавського музично-драматичного театру імені М. В. Гоголя, оперна й концертна співачка, яка володіє прекрасним голосом (лірико-колоратурне сопрано), Олександра Петровича Єрмака (грунтовний історик, спеціаліст у сфері краєзнавства, архівознавства, музеєзнавства), Надію Костянтинівну Кочергу (історик, культуролог, яка понад усе цінує знання і вважає, що книги – скарбниця знань), Людмилу Анатоліївну Нестулю (історик-культуролог, поет, публіцист, відома Полтавська телеведуча, режисер, сценарист, автор цікавих телепрограм на ОДТРК «Лтава» – «Уроки історії», «З одвічністю на «ти», «Полтавщина архітектурна», «Христос – моя сила», «Вектори духовності»), Ольгу Леонідівну та Юрія Володимировича Карпинських (відомі в

Полтаві виконавці авторської поезії, які надзвичайно поважають своїх слухачів – дітей і дорослих – і вважають, що пісні впливають на етично-моральний і гармонійний складники розвитку особистості), Віталія Вікторовича Цебрія (журналіст, письменник, редактор, людина, яка завзято захоплюється туризмом, часто висвітлює в газетах життя і діяльність як самого Слов'янського клубу, так і його окремих особистостей, він є «хронографом клубу»).

Під час останньої зустрічі (я зовсім не думав, що ця зустріч буде, на жаль, останньою) Л. Л. Безобразова бідкалася, що хотіла б добитися увіковічнення пам'яті І. А. Зязюна, колишнього ректора Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (на той час – Полтавського педагогічного інституту), який дуже багато зробив для цього навчального закладу. У часи СРСР Полтавський педагогічний був одним з найкращих вищих педагогічних навчальних закладів. Лариса Леонідівна бачила й недоліки в його роботі, але позитивних сторін, на її думку, в Івана Андрійовича було набагато більше. І. А. Зязюн зніціював будівництво нових навчальних корпусів, гуртожитків, створював соціально-культурну інфраструктуру, займався інноваційною системою професійної підготовки вчителя, оновлював зміст педагогічної освіти. Він першим у країні (Радянському Союзі) домігся відкриття кафедри педагогічної майстерності, запровадив нову навчальну дисципліну «Основи педагогічної майстерності». З усього СРСР в інститут приїздили (не лише представники педагогічних вишів) переймати досвід навчання, виховання і створення в конкретних регіонах Центрів педагогічної майстерності. За І. А. Зязюном Полтавський педагогічний інститут був постійно у центрі уваги засобів масової інформації (телебачення, радіо, газет, журналів).

Меморіальну дошку Івану Андрійовичу, за словами Л. Л. Безобразової, встановлювати не варто, адже він був категорично проти цього, із відомих на те причин. І. А. Зязюн заслужив, щоб йому поставили пам'ятник чи погруддя, на зразок того, що встановлено українському математику М. В. Остроградському по вул. Остроградського, 2, біля 3-го корпусу Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Із місцем необхідно визначитись,

порадившись із громадськістю. Це повинно бути біля університету, можливо, у його внутрішньому дворі. На цю велику справу потрібно зібрати немалі кошти. А щоб справа якомога швидше зрушила з мертвої точки до неї варто долучити нинішнього ректора педагогічного університету – професора М. І. Степаненка. Власним прикладом він може надихнути багатьох людей (і не лише свого вишу) на це добре й благородне діло. «Якщо мені вдасться втілити в життя задум, щодо увіковічнення пам'яті І. А. Зязюна, то я із спокійною совістю можу піти у засвіти», – говорила Лариса Леонідівна.

Взірцями для Лариси Леонідівни (передусім у працьовитості й у творчій віддачі) завжди були – її батько, Леонід Петрович Бразов, та Володимир Галактіонович Короленко (письменник і громадський діяч).

Характерними рисами психологічного портрета Л. Л. Безобразової були гостинність, справедливість, принциповість, зібраність, увічливість, толерантність, вишукане почуття гумору, відповідальність, надійність, працелюбність, вимогливість до себе і до інших, чесність, відданість, делікатність, вразливість, емпатійність.

У розмові зі мною вона говорила, що їй знайоме відчуття самотності. Але Лариса Леонідівна віднайшла ефективні ліки від самотності – це робота і спілкування з людьми. Вона бачила, що потрібна людям і в цьому було її неабияке щастя.

Так у чому ж все таки феномен Лариси Леонідівни Безобразової? Напевно ще потрібен час, щоб осмислити й гідно оцінити її. Вона талановита, неповторна, оригінальна, дивна, чарівна, вразлива, загадкова... І цей список її багатовекторних характеристик можна продовжувати і продовжувати. Але ця людина (оптиміст від природи) знайшла свій правильний шлях у житті – безкорисливо служити людям, постійно намагатися спрямовувати їх інтелект у конструктивному творчому напрямку.